

Az új magyar irodalomtörténetről.*

A könyv a művelt nagyközönség (mennyre más, gazdagabb tartalmat kapott ez, a kifejezés a felszabadulásunk óta eltelt 13 esztendőben!) számára készült népszerű irodalomtörténet első kötete. Több az eddigi, rövidebb lélegzetű összefoglalásoknál, és bizonyára kevesebb a magyar irodalomtörténet készülő tankönyvéénél. A szerzők munkájukat „első vázlatos” útmutatónak nevezik, és első kísérletnek tekintik arra, hogy „irodalmunk történetét következetesen a dolgozó nép szemszögéből, a marxizmus—leninizmus módszerével” ábrázolják. A történész-olvasó e magas követelmény kielégítését elsősorban a történetiség oldaláról vizsgálja, s már most, előjáróban meg kell állapítania, hogy a „kísérlet” sikerült.

Irodalomtörténetünknek ez a legújabb feldolgozása értékesíti nemzeti irodalmunk kutatásának régi, helytálló megállapításait, felhasználja a polgári munkák haladó hagyományait; de megírásának alapjául mégsem ezek, hanem a legújabb kutatások eredményei szolgáltak. Irodalomtörténészeink nem elégedtek meg a marxista—leninista módszer elsajátításával, és nemcsak a régi tényanyagra alkalmazták az új szemléletet, hanem új anyagokat tártak fel, új kutatásokat végeztek, s az elmúlt évtized során közzétett számos kritikai szövegkiadás, monográfia vagy kisebb tanulmány lényeges eredményeit dolgozták fel a marxizmus—leninizmus módszerével. A történész csak irigységgel és fájdalommal regisztrálhatja az egymást követő kritikai kiadásokat, mert közben állandóan arra kell gondolnia, milyen jól megalapozta, mennyivel előbbre lendítette volna a történeti kutatást a forráskiadványok ilyen bősége.

Az Irodalomtörténet minden egyes fejezetét a történeti-társadalmi viszonyok ismertetése vezeti be. Lelkiismeretes, világos összefoglalások ezek

* A magyar irodalom története 1849-ig. A kötet szerzői: Bán Imre, Gerézy Rabán, Klaniczay Tibor, Pándi Pál, Szauder József, Tóth Dezső és Vargha Balázs. Szerkesztők: Bóka László és Pándi Pál. Az illusztrációkat és az időrendi táblázatot Fazekas László állította össze. Bibliotheca Kiadó, Budapest, 1957. 492 o.

a legújabb történeti munkák alapján. Ahol nem minden részletükben meggyőzők, mint pl. az eredeti tőkefelhalmozás — igaz : feltételes — emlegetésével a XVI. századi Magyarországon, vagy az 1831-es koleralázadás hatásának túlértékelésében, ott is modern történeti munkák szolgáltak az irodalomtörténeti fejtegetések alapjául. A régebbi irodalomtörténeti munkákkal összehasonlítva örömmel állapíthatjuk meg, hogy ezek az immár hagyományos történeti-társadalmi helyzetképek a polgárinál magasabbrendű szemléletmód következtében az irodalomtörténet tárgyalásának szerves részeivé váltak. Irodalmunk története — ha helyes módszerrel, a marxista—leninista szemlélettel dolgozzák fel — valóban nemzeti történetünk részévé lesz, íróink a magyar történetben megnyilvánuló társadalmi és politikai törekvések kifejezőiként lépnek fel, mint a magyar valóság tükrözői, de még gyakrabban alakítói, s a legnagyobbak egyesítik műveikben a haza és haladás, a nemzeti függetlenség és a társadalmi fejlődés forradalmi perspektívájának tömegeket mozgósító gondolatait. Nemzeti irodalmunk évszázadok harcaiban a haladás tiszteletre méltó harcosságát bizonyul, nemcsak legnagyobb alakjaiban, hanem fősodrában is előre mutat.

Minden irodalomtörténeti összefoglaló munka legnehezebb szerkesztési problémája az egyes írói életrajzok egymásutánjának megállapítása az irodalomtörténet egységes nagy folyamában. A minden tekintetben kielégítő szerkezet itt attól a pillanattól kezdve, hogy jelentős íróegyéniségek egyidőben tevékenykednek, megvalósíthatatlan. Így van ez ebben a könyvben is : a régi magyar irodalom történetének szerkezeti felépítése általában megnyugtató, a felvilágosodás és különösen a reformkor irodalomtörténetéé nem az. Az 1849. évvel záruló magyar irodalomtörténet foglalkozik a Blick-kel, tárgyalja a Nővérek-et, noha ezeket a munkákat csak az köti ehhez a kötethez, hogy Széchenyi és Eötvös életművének nagyobb és jelentősebb fele 1849 elé esik ; ugyanekkor kimarad a reformkor irodalomtörténetéből — kisebbeket most nem említve — az Elveszett alkotmány és a korszakalkotó jelentőségű Toldi, mert Aranyról nyilván a második kötetben lesz szó. Ez a megoldás megmagyarázható ugyan, de meghamisítja a reformkori irodalomtörténetünk-ről adott egyébként nagyon jól sikerült és meggyőző hatású rajzot.

Ez a szerkesztési tőkeletlenség felveti az egész kötet periodizációjának kérdését. A szerzők ebben a munkájukban a magyar irodalomtörténet új periodizációját is adják. Az egyes periódusok megállapítása jól sikerült. Az ősköltészet, az egyházi és lovagi irodalom, a huszitizmus és a reneszánsz első szakasza, a reformáció és a reneszánsz második szakasza régibb irodalmunk korszakainak kifejező elnevezései, az időhatárok : 1000, 1400, 1526, 1602 a tárgyalás során célravezetőnek bizonyulnak. Az ezután következő két korszak számára még nem sikerült az előzőkkel egyenértékű elnevezést találni, s a XVII. századot a XVIII. század felvilágosodás előtti részétől elválasztó 1703-as korszakhatár helyett véleményem szerint a hagyományos és a történeti periodizációval egybeeső 1711 megfelelőbb volna. A kötetben ezután tárgyalt két korszak — a felvilágosodás és a reformkor — elnevezése is, elhatárolása is (1772—1825—1849) találó. Irodalmunk problematikája azonban 1772-től, vagyis a felvilágosodástól kezdve oly nagy mértékben bővül, annyival gazdagabbá lesz, hogy itt, a régi magyar irodalom hagyományos záróévénél a kötetben adottnál sokkal erősebb elhatárolást várunk. Bessenyei fellépésével nem egy az előzőkkel egyenlő értékű új korszak veszi kezdetét, hanem végső soron a polgári magyar irodalom. És az az új, ami a XVIII.

század végén irodalmunk történetében jelentkezett, nem zárul le 1849-cel, hanem tetőpontjára ér Petőfi — és a kötetből sajnálatos módon kimaradt fiatal Arany — művészetében. A kötet lezárása — helyesebben lezáratlansága — egyrészt bizonyos hiányérzetet hagy hátra az olvasóban, másrészt fokozott érdeklődést kelt benne a folytatás iránt. Reméljük, hogy az 1849 utáni magyar irodalom történetére nem kell soká várakozniok a rokontudományok művelőinek és a művelt olvasóknak.

H. G.